

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 1, Αρ. 2 (1924)

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β'

Η συλλογή της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας και η συμβολή της προς καταρτισμόν του Βυζαντινού Μουσείου

Γεώργιος Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

doi: [10.12681/dchae.1695](https://doi.org/10.12681/dchae.1695)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Γ. Α. (2013). Η συλλογή της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας και η συμβολή της προς καταρτισμόν του Βυζαντινού Μουσείου. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1(2), 74–87. <https://doi.org/10.12681/dchae.1695>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η συλλογή της Χριστιανικής Αρχαιολογικής
Εταιρείας και η συμβολή της προς καταρτισμόν του
Βυζαντινού Μουσείου

Γεώργιος ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Δελτίον ΧΑΕ 11 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β' • Σελ. 74-87

ΑΘΗΝΑ 1924

Η ΣΥΛΛΟΓΗ
ΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΝ
ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1885 συσταθεῖσα Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διὰ τοῦ ἀειμνήστου Γενικοῦ αὐτῆς Γραμματέως Γεωργίου Λαμπάκη κατήρτισε Χριστιανικὸν Μουσεῖον, περισυλλέξασα καὶ διασώσασα πλεῖστα κειμήλια τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ Μουσεῖον τοῦτο διηύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του ὁ ἀκάματος χριστιανολόγος Γεώργιος Λαμπάκης, ἀπέκειτο δὲ ἡ συλλογὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1893 ἐν τῷ Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσεῖῳ, ὁπόθεν κατὰ τὸ ἔτος 1923, δυνάμει διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἐκκλησιαστικῶν, μετεφέρθη τὸ πλεῖστον μὲν αὐτῆς μέρος εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον, τὰ λοιπὰ δὲ ἀντικείμενα εἰς τὸ Μουσεῖον Κοσμητικῶν Τεχνῶν.

Ἡ συμβολή, ἣν προσέφερον ἡ ὑπὸ τοῦ Γ. Λαμπάκη καταρτισθεῖσα συλλογὴ εἰς ἀμφοτέρω τὰ Μουσεῖα, εἶναι μεγίστη. Κατωτέρω ἀναφέρομεν μόνον τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀντικειμένων τῶν κατατεθέντων ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσεῖῳ. Τὰ κυριώτερα ἀντικείμενα τῆς συλλογῆς εἶναι αἱ *μικρογραφίαι χειρογράφων*, αἱ *φορηταὶ εἰκόνες*, τὰ *ἄμφια* καὶ τὰ *ξυλόγλυπτα*, ταξινομηθέντα ἤδη εἰς τρεῖς αἰθούσας τοῦ Μουσεῖου μετ' ἄλλων ἀντικειμένων, ἥτοι: εἰς τὴν Αἴθουσαν Βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς, εἰς τὴν Αἴθουσαν Βυζαντινῆς καὶ με-

ταβυζαντινῆς μικροτεχνίας καὶ τὴν εἰς παρεκκλήσιον μετατραπεύσαν τελευταίαν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἡ συλλογὴ τῆς Χριστιανικῆς Ἑταιρείας ἐπλούτισε τὸ Μουσεῖον καὶ δι' ὀλίγαν **γλυπτῶν** (ἀνάγλυφον τοῦ Προδρομοῦ, προερχόμενον ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Ζακύνθου, ἐπιστύλιον κοσμούμενον διὰ συνεχομένων τόξων, ροδάκων καὶ κυματοειδῶν βλαστῶν· εἰς τὸ τελευταῖον γλυπτὸν εὐρίσκεται μάλιστα καὶ ἡ ἀνάγλυφος ἐπιγραφή: « † Μνήσθητι Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου τοῦ δούλου σου Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Μελιάνου τοῦ . . . »)

α') Χειρόγραφα καὶ εἰκόνες.

Ἐκ τῆς συλλογῆς Λαμπάκη παρελήφθησαν **ἐκατὸν ἐξήκοντα πέντε χειρόγραφοι Κώδικες, εἴκοσι πέντε Πατριαρχικὰ σιγίλλια καὶ ἔγγραφα καὶ δέκα ἐξ τεμάχια** (σπαράγματα) **ἐκ χειρογράφων.**

Κατάλογον μέρους τῶν χειρογράφων τούτων τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐξέδωκεν ὁ Ν. Βέης ἐν τῷ σ' τόμῳ (τεῦχ. β') τοῦ Δελτίου τῆς Ἑταιρείας· ἐκ τῶν παραδοθέντων ὅμως χειρογράφων ἔλλείπουσι τὰ ἐν τῷ Καταλόγῳ Βέη σημειούμενα ὑπ' ἀριθ. 3 (ἀριθ. Εὐρετηρίου Συλλογῆς ΧΑΕ 271), 4 (2138), 32 (μὴ σημειούμενον ἐν τῷ Εὐρετηρίῳ), 57 (167), 63 (161), 67 (461) καὶ 79 (2094), ἦτοι ἐπτὰ χειρόγραφα· ἀφ' ἑτέρου ὅμως παρεδόθησαν πολλὰ ἄλλα μὴ καταγεγραμμένα ἐν τῷ Καταλόγῳ τοῦ Βέη, περιεχόμενα ὅμως ἐν τῷ Εὐρετηρίῳ τῆς Συλλογῆς.

Τὰ χειρόγραφα ἀπόκεινται ἤδη ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Γραφεῖον Διευθύνσεως Μουσείου ἐν τῷ ἄνω ὀρόφῳ τῆς Σιναίας Ἀκαδημίας). Δώδεκα χειρόγραφα, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι ἰστορημένα, ἐν οἷς καὶ τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1292 καὶ δύο Πατριαρχικὰ σιγίλλια τῶν ἐτῶν 1797 καὶ 1801, εὐρίσκονται ἐκτεθειμένα ἐν Προθήκῃ τῆς Δ' αἰθούσης τοῦ Μουσείου, ὡς ἀξιολογώτατα δείγματα Κωδίκων καὶ εἰληταρίων βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων (ἦτοι

τὰ ὑπ' ἀριθ. τοῦ καταλόγου τῆς Συλλογῆς: 557, 128, 3529, 4789, 820, 3570=τοῦ Ἀνδρονίκου) καὶ δύο εἰλητάρια μὴ καταγεγραμμένα ἐν τῷ Εὐρετηρίῳ τῆς Ἑταιρείας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς *φορητὰς ἐπὶ σανίδος εἰκόνας*, ἡ συλλογὴ

Εἰκ. 1. Εἰκὼν τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου
ποιηθεῖσα ὑπὸ Μιχ. Δαμασκηνοῦ (1491—1525).

Λαμπάκη προσέφερε σπουδαιότατον ὕλικὸν πρὸς καταρτισμὸν τῆς Αἰθούσης Βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς Ζωγραφικῆς.

Ἐκ τῶν εἰκόνων, αἵτινες φέρουσι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ζωγράφου, εἰς τὴν συλλογὴν Λαμπάκη ἀνήκουσι:

1ον) *Ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου*, φέρουσα τὴν ἐπιγρα-

φήν: «*χειρ Μιχαήλ Δαμασκηνοῦ*» (0,87 × 0,67 μ.). Ὁ ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ παριστάμενος Ἅγιος Ἀντώνιος εἰκονίζεται μὲ ἥρεμον καὶ βαθεῖαν ἔκφρασιν κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν μὲ τὸν διακοσμητικὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἰσχυρὰν διάπλασιν τῶν μυῶν τοῦ προσώπου, τὴν συνειθιζομένην ἰδίᾳ εἰς παραστάσεις ἀσκητικῶν μορφῶν (βλ. εἰκ. 1).

Ὁ ζωγράφος Μιχαήλ Δαμασκηνός, εἰκόνες τοῦ ὁποῖου εὐρίσκονται ἐν Κρήτῃ, Ἐπιτανήσῳ, Μονῇ Σινᾶ καὶ ἀλλαχοῦ, χρονολογούμεναι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1491—1525 εἶναι ἐκ τῶν παλαιότερων ζωγράφων φορητῶν εἰκόνων καὶ εἶς ἐκ τῶν καλυτέρων ἀντιπροσώπων τῆς συντηρητικῆς σχολῆς (σπανιώτερον ἐλευθεριάζει) σύγχρονος τῶν μεγάλων Κρητῶν ζωγράφων τοῦ Ἁγ. Ὁρους.

2) Δύο *Δεσποτικαὶ εἰκόνες* (τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου ἐν προτομῇ) φέρουσαι τὴν ὑπογραφὴν «*χειρ Ἐμμανουὴλ ἱερέως τοῦ Τζάνε 1691*» (0,92 × 0,70 μ.) προωρισμένα διὰ Τέμπλον.

3) Δύο ὅμοιαι *δλόσωμοι* ἐπὶ θρόνων (1,06 × 0,66 μ.) φέρουσαι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου καὶ χρονολογίαν 1680, προερχόμεναι δὲ ἐξ ἐτέρου Τέμπλου (τοῦ ἐν Ἀθήναις Ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου τῆς Μονῆς Φιλοθέης) (βλ. Θεοτόκον ἐν εἰκ. 2).

Εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας ὁ Κρηὶς ζωγράφος διατηρεῖ τὴν βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν περιοριζόμενος εἰς τὰς αὐστηρὰς παραδεδομένας στάσεις, τὴν γαληνιαίαν ἔκφρασιν τῶν προσώπων, τὴν σκληρὰν πτυχολογίαν τῶν ἐνδυμάτων καὶ μόνον εἰς τὰς λεπτομερείας, ὡς εἶναι οἱ ἄγγελοι, τὰ σύμβολα τῶν εὐαγγελιστῶν, ἢ διάταξις τοῦ θρόνου κ. ἄ. διαφαίνεται ἡ ἐλευθέρᾳ αὐτοῦ τέχνῃ, ἥτις εἰς ἄλλα πάλιν ἔργα του κυριαρχεῖ. Εἰς τὰ ἐνδύματα ὁ Τζάνης μεταχειρίζεται ἐνίοτε τὴν ὅλως συνθηματικὴν διὰ χρυσοκονδυλιᾶς φωτοσκίασιν τῶν πτυχώσεων, ἣν καὶ ἄλλοι σύγχρονοι αὐτοῦ ζωγράφοι μετὰ λεπτότητος μεταχειρίζονται (Βίκτωρ, Τζανφουρνάρης, Μόσχος κ. ἄ.) παραλαβόντες αὐτὴν ἐξ ἀρχαιοτέρων εἰκόνων καὶ τοιχογραφῶν· μεταγενέστεροι ζωγράφοι ποιοῦνται κατάχρησιν τῆς χρυσοκονδυλιᾶς.

4) **Κεφαλή τοῦ Προδρόμου** φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «**χειρ Πέτρου Λαμπάρδου**» (0,20×0,22 μ.). Ἡ εἰκὼν αὕτη ἔχει ἐκτελεσθῆ διὰ λίαν σκοτεινῶν χρωμάτων μὲ ἐλάχιστον φωτισμὸν ἐν εἶδει λεπτῶν λευκῶν γραμμῶν, κατὰ τεχνοτροπίαν δηλονότι τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦσι πολλοὶ μεταβυζαντινοὶ ζωγράφοι. Ὁ Πρόδρομος διατηρεῖ τὴν συνήθη καὶ εἰς ὄλοσώμας παραστάσεις κατὰ τὰ τρία τέταρτα στροφὴν τῆς κεφαλῆς μὲ τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον ἄτακτα· τὴν διακοσμητικὴν ἐντύπωσιν ἐπιτείνει ἡ ἀπλῆ ἀντίθεσις τοῦ χρυσοῦ βάθους πρὸς τὴν μονόχρωμον μελανὴν κεφαλὴν.

Ὁ ζωγράφος Πέτρος Λαμπάρδος ἤκμασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος, καὶ εἶναι πιστὸς συνεχιστὴς τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως.

5) **Εἰκὼν τοῦ Ἐπιταφίου Θρήνου** (0.520,×41 μ.) φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «**χειρ Ἐμμανουὴλ Λαμπράδου**» Ἡ παραστάσις ἐμμένει αὐστηρῶς εἰς τὴν βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν, ὡς αὕτη ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος (λ.χ. εἰς Μυστραῖν) μὲ τὸν σιαυρὸν εἰς τὸ βάθος, τὴν Παναγίαν κύπτουσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Μαγδαλινὴν ὑψοῦσαν τὰς χεῖρας· μετὰ τῆς εἰκονογραφίας συμφωνεῖ καὶ ἡ τέχνη μὲ τὰ σκοτεινὰ χρώματα, τὰ ὑπὸ φωνεινῶν ζωηρῶς διαστιζόμενα.

Ὁ ζωγράφος Ἐμμανουὴλ Λαμπράδος, συγγενεῶν ἴσως πρὸς τὸν ἀνωτέρω Πέτρον Λαμπάρδον, εἰργάσθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος.

6) **Προτομή τοῦ Χριστοῦ ὡς Παντοκράτορος** φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «**χειρ Δευτερέβων Σιφνίου 1796**» (060×0,57 μ.)

7) **Εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεγάλου Ἀρχιερέως** ἐπὶ θρόνον ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος ζωγράφου Ἰωάννου Περγλιγγῆ (0,53×0,43 μ.)

Ἐκ τῶν **ἀνυπογράφων εἰκόνων** σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς :

1). Μικρὰ εἰκὼν **τῆς Παναγίας Ὁδηγητρίας** (0,41×0,30) ἀρίστης τέχνης, φυλασσομένη ἐντὸς τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς Δ' αἰθούσης τοῦ Μουσείου Προθήκης.

2). *Εἰκὼν τῆς Θεοτόκου* ἐν προτομῇ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ($\overline{\text{MP}} \overline{\text{ΘΥ}} \text{ Η ΗΛΙΟΚΑΛΛΟΣ}$) καὶ προερχομένη ἐκ τῆς ἐν Σαλαμῖνι Μ. Φανερωμένης. (0,87×0,62 μ.).

Εἰκ. 2. Δεσποτικὴ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου
ποιηθεῖσα ὑπὸ Ἑμμ. Τζάνε (1680).

3) *Εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου* (0,83×0,52 μ.) προερχομένη ἐκ Ζακύνθου καὶ κατεσκευασμένη κατὰ τὴν τέχνην τοῦ ὀνομαστοῦ Ζακύνθιου ζωγράφου Καντούνη. Εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν

διαφαίνεται ἡ ἐντελῶς ἐλευθέρα καὶ κατὰ δυτικά μεταγενέστερα πρότυπα τέχνη τῶν ἐργασθέντων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ζωγράφων, πλεῖστα ἔργα τῶν ὁποίων κοσμοῦσι σήμερον τὰς ἐκκλησίας προπάντων τῆς Ζακύνθου, δι' ἔλαιοχρώματος κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἐπὶ ὀθόνης ἐκτελεσθέντα.

4) **Εἰκὼν τῆς Σταυρώσεως** (1,08×0,60 μ.) ἐξ ἰταλικῶν προτύπων εἰλημμένη. Ὁ Χριστὸς καὶ οἱ πέριξ τοῦ Σταυροῦ ἰστάμενοι ἄγγελοι, τρεῖς τῶν ὁποίων κρατοῦσι δοχεῖα, ἵνα συλλέξωσι τὸ ρέον αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ κατὰ κρόταφον παριστωμένη Μαγδαληνὴ, ἡ ἐναγκαλιζομένη τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐνθυμίζουσιν ὁμοίας εἰκόνας τοῦ Ἰταλοῦ ζωγράφου Giotto, τοῦ ἀρχαιότερου ἀντιπροσώπου τῆς πρώιμου Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶνε μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς ἀλλ' ὡς εἶναι καὶ ἄλλοθεν παρατηρημένον, οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες ζωγράφοι καὶ ὅταν ἀντιγράψωσιν ἀκόμη ἰταλικά ἔργα, προτιμῶσι τοὺς κατὰ δύο ἢ τρεῖς αἰῶνας ἀρχαιότερους Ἰταλοὺς ζωγράφους, προφανῶς διότι εἰς τὰ ἔργα τῶν διατηρεῖται εἰσέτι σχέσις τις πρὸς τὰ βυζαντινά.

5) **Εἰκὼν τῶν Ἀγ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης** (1,08×0,88 μ.) ἔργον ἀδστηρᾶ; σχηματοποιήσεως.

6) **Εἰκὼν τῆς Ἀγ. Μαρίνας** (1,15×0,66 μ.) κατεστραμμένη κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος. Ἡ εἰκὼν αὕτη μὲ τὴν ἡρεμον ἔκφρασιν, τὸ σκοτεινὸν πρόσωπον καὶ τὸ γλυκὺ ἐρυθροπὸν χρῶμα τοῦ ἐνδύματος, εἶναι καλὸν δείγμα βυζαντινῆς τεχνοτροπίας.

7) **Εἰκὼν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ** (0,85×0,46 μ.) ἐνθα εἰκονίζεται κάτω μὲν ἡ δι' ἐκσκαφῆς εὕρεσις τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ νεκροῦ, ἄνω δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μακαρίου ὕψωσις τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) μετ' ἀρχιτεκτονικοῦ βάθους.

8) **Εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ ὦ; Παντοκράτορος** (1,13×0,60 μ.) ὀλοσώμου, καθημένου ἐπὶ θρόνου μὲ τὴν τυπικὴν στάσιν καὶ τὸ πολύπτυχον ἔνδυμα.

9) *Εικών Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου* (0,78×0,38 μ.) ὀλοσώμου ὀρθίου. Διατηρεῖ αὐστηρῶς τὸν παλαιὸν βυζαντινὸν τύπον μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς συνθέσεως, τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὴν τυπικὴν στάσιν καὶ τὰ ἀπλᾶ καὶ περιορισμένα περιγράμματα.

10) Ἐτέρα εἰκὼν τοῦ *Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου* (0,96×0,82 μ.) ὀλοσώμου, ὀρθίου, κρατοῦντος Εὐαγγέλιον.

11) Εἰκὼν τῆς *Θεοτόκου βρεφοκρατούσης ἐν προτομῇ*, ἔχουσα ἀριστερὰ καὶ τὴν προσωπογραφίαν τοῦ Φραγκίσκου Assisi ἀρχηγοῦ τοῦ δυτικοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν μοναχῶν (0,60×0,51 μ.). Εἶναι κατὰ δυτικὰ πρότυπα κατεσκευασμένη, πιθανώτατα διὰ ναὸν δυτικοῦ δόγματος νήσου τινὸς τῆς Ἑλλάδος.

12) Εἰκὼν *ρωσικῆ* παριστῶσα τὴν *Θεοτόκον ὀλόσωμον* ἐπὶ θρόνου βρεφοκρατοῦσαν (0,38×0,30 μ.) ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας εἰκονίζονται: ὁ ἅγιος Βησσαρίων μητροπολίτης Λαοίσης καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ καὶ ἀνεψιὸς Νεόφυτος, κάτωθεν δὲ καὶ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου προσκυνοῦντες πρηνεῖς οἱ ἐπίσκοποι Σταγῶν (Καλαμπάκας) Ἰώασαφ καὶ Ἐλασσῶνος-Δημονίκου Ἀρσένιος. Ἡ εἰκὼν ἀνῆκεν εἰς τὴν γνωστὴν παρὰ τὰ Τρίκκαλα τῆς Θεσσαλίας Μονὴν Δουσίκου, ὡς δηλοῦται ἐξ ἀφιερωτικῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τῆς εἰκόνης γεγραμμένης δι' ἐρυθροῦ χρώματος «(. . . σε)βασμίαν καὶ ἱερὰν Μονὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῶν Μεγάλων Πυλῶν διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν ἀπὸ (Μοσχο)βίας τῆς Μεγάλης Ρωσσίας ἔτους ζϞ' (7100)=1572)». Εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην, τὴν δωρηθεῖσαν ἴσως εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μονὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου, τοῦ συνοδεύσαντος εἰς Ρωσίαν τῷ 1588 τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίαν Β' (ὡς γνωρίζομεν τοῦτο καὶ ἐξ ἄλλων ἀφιερωμάτων τοῦ ἰδίου πρὸς Μονὰς τῶν Μετεώρων) δύναται τις νὰ διακρίνη τὴν διαφορὰν τῶν παλαιῶν σλαβικῶν ἔργων πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν ἐλλήνων μεταβυζαντινῶν ζωγράφων.

β') "Αμφια και ἔργα μικροτεχνίας.

Ὅμοίως μεγίστην συμβολὴν εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς αἰθούσης Βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς μικροτεχνίας καὶ τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ Μουσείου (Γ' καὶ Ε' Αἴθουσαν) προσέφερον τὰ κατωτέρω πολύτιμα ἀντικείμενα τῆς συλλογῆς :

1) **Ὁράριον** βυζαντινῶν πιθανῶς χρόνων. Τὸ ἄμφιον τοῦτο τοῦ Διακόνου εἶναι ἐφάμιλλον εἰς τὸ σχέδιον καὶ τὴν λεπτότητα

Εἰκ. 3. Ἀρχιερατικὸς σάκκος,
δειγμα μεταβυζαντινῆς ὑφαντουργίας.

τῆς ἐργασίας πρὸς τὸν περίφημον ἐκ Θεσσαλονίκης Ἐπιτάφιον, ὃν κατέχει τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς εὐρίσκειται ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἐν ἐγκολπίῳ καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἄγγελοι, ἐπὶ τῶν λωρίδων δὲ ὀλόσωμοι παραστάσεις κάτωθεν τόξων (Θεοτόκος καὶ Προδρόμος ἐν στάσει δεήσεως, ἕξ Ἱεράρχαι καὶ

δύο στρατιωτικοί άγιοι) εις στάσεις ελαφράς, ώραία διαγράμματα και σχέδιον σταθερόν. Αί διακοσμήσεις του Ὁραρίου τούτου και η̄ εκτέλεις αυτών αναδεικνύουν αυτὸ πολύτιμον δείγμα βυζαντινοῦ ἄμφιου. (βλ. εικόνα 4 δεξιά)

2) Ἄρχιερατικὸς Σάκκος ἔχων δι' ἀργυρῶν νημάτων κεντημένα : ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τὸν Χριστὸν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἀποστόλων, ὧν αἱ προτομαὶ εὐρίσκονται ἐντὸς κληματίδων και παριστῶσι τὸ θέμα « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ὑμεῖς τὰ κλήματα », ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τὴν Θεοτόκον ἐνθρονον βρεφοκρατοῦσαν μεθ' ὁμοίων παραστάσεων και γραφικῶν ρήσεων (βλ. εἰκ. 3).

3) Ἐπιτραχήλια και δρόρια ἔχοντα κεντητὰς παραστάσεις ἁγίων κάτωθεν τόξων μετὰ τοῦ ΑΓΙΟΥ (εἰκ. 4).

4) Ἐπιμάνικα και ἐπιγονάτια φέροντα κεντητὰς παραστάσεις : Εὐαγγελισμοῦ, Βαπτίσεως κλπ.

5) Δείγματα ἄμφιων (φελονίων κλπ.) ἐξ ὑφαντῶν ἀνατολικῶν ὑφασμάτων μετὰ τὰς κυριωτέρας διακοσμήσεις (ἐσχηματοποιημένα ριπίδια ἢ ρόδια, ἔχοντα τολύπας και γαρύφαλλα κλπ.)

Πάντα τὰ ἄμφια ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὡς δηλοῦται τοῦτο ἐξ ἐνυφασμένων ἢ κεντημένων εἰς τινα ἐκ τούτων ἐπιγραφῶν μετὰ χρονολογίας.

6) Ἄμφια ἐξ εὐρωπαϊκῶν ὑφασμάτων. Ταῦτα εἶναι δείγματα τῶν ἐξ εὐρωπαϊκῶν ἐργαστηρίων εἰσαγομένων ἄλλοτε πολυτελῶν ὑφασμάτων (τῶν γνωστῶν ὡς στόφες ἐν Ἑλλάδι) ὑπὸ ὁμογενῶν ἀγοραζομένων και προσφερομένων κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Μονὰς ἢ Ἐκκλησίας ὡς ἀναθήματα· προέρχονται δὲ ἐξ ἐργαστηρίων τῆς Γαλλίας και Ἰταλίας ἀγοραζόμενα συνήθως ἐκ Μασσαλίας, Βενετίας και Τεργέστης.

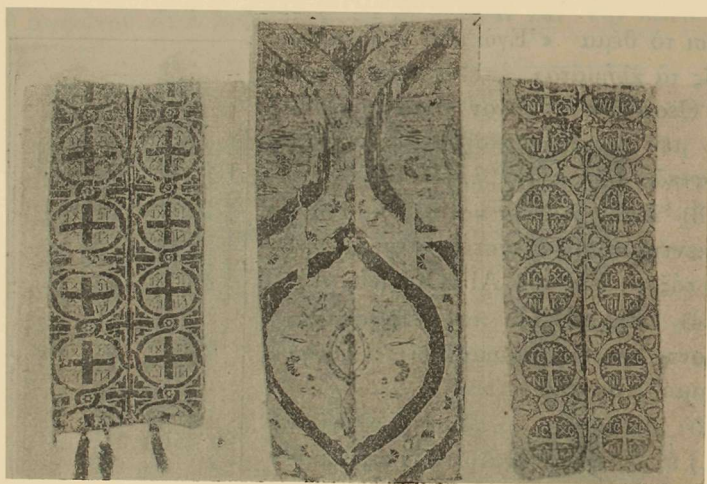

Εἰκ. 4 Βυζαντινὸν και μεταβυζαντινὸν Ὁράριον τοῦ διακόνου.

7) *Συλλογή καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς* : Ἐπισκόπων (δεσποτικάι μῖτραι) ἱερέων (καμηλαύχια) καὶ ψαλτῶν (σκοῦφοι μετὰ θυσάνου) κατὰ καιροῦς ἐν χρήσει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ.

8) *Συλλογή Ἀντιμηνσίων* κεντητῶν ἢ τυπωμένων.

9) *Συλλογή μεταβυζαντινῶν θεμάτων* (motifs) εἰς κεντητὰ καὶ ὑφαντὰ ἱερατικά ἄμφια, ἥτοι σταυροί, ὧν ἡ τέχνη ὁμοιάζει

Εἰκ. 5. Δείγματα μεταβυζαντινῶν ἄμφίων
 μὲ τὰ συνηθέστερα διακοσμητικὰ θέματα.

πρὸς τὴν παρυφήν τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης Ἐπιταφίου τοῦ ἀποκειμένου ἐν τῷ Μουσεῖῳ, τολύπαι καὶ γαρύφαλλα ἐντὸς ἐσχηματοποιημένων ροθίων κλπ. (εἰκ. 5).

Ἔργα μικροτεχνίας

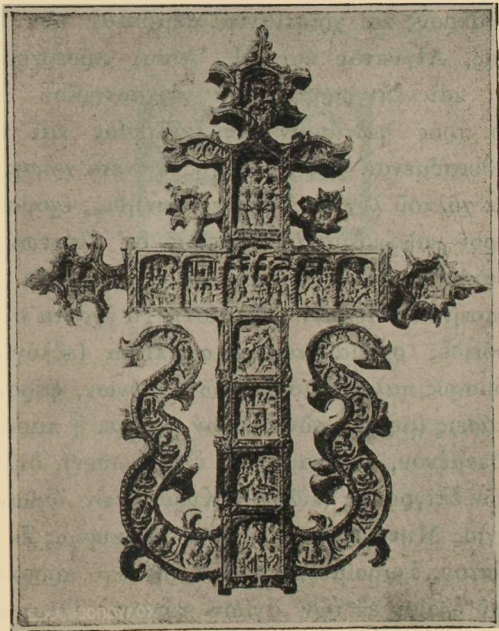
Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων τῆς μικροτεχνίας τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Συλλογὴν τῆς Ἐταιρείας εἶναι :

1) *Σταυροὶ ξυλόγλυπτοι*, ἀπλοῖ ἢ ἀργυρένδυτοι, φέροντες παραστάσεις ἐκ τοῦ Δωδεκαόρτου ἢ ἐκ τῶν Παθῶν, αἰτίνες εἶναι λεπτόταται μικρογραφίαι ἐλαφροῦς ἀνάγλυφοι ἢ διάτρητοι. Τούτων

σπουδαιότεροι εἶναι : α) τρεῖς ἄνευ ἐπενδύσεως ξυλόγλυπτοι σταυροὶ μετὰ τοῦ κύκλου τοῦ Δωδεκαόρτου λεπτότατα εἰργασμένοι κατὰ τὸν τρόπον τῆς διατηρήτου ξυλογλυφίας. ἔργα πιθανῶς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (βλ. εἰκ. 6), β') πολλοὶ μικρότεροι φέροντες κατὰ τὸ πλεῖστον συρματεῖνας ἐπενδύσεις, ἔργα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

2) **Σταυροὶ σιδηροῖ σταυροπηγιοκοί**, ὧν εἷς φέρει καὶ ἐπιγραφὴν τοῦ ἔτους 1644.

3) **Δειψανοθήκαι** ἀργυραὶ μετὰ ἀναγλύφων εἰκόνων καὶ κρινοειδῶν διακοσμῆσεων, ἔργα ἡπειρωτῶν τεχνιτῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶ-

Εἰκ. 6. Ξυλόγλυπτος μεταβυζαντινὸς σταυρὸς

νος, ὡς δηλοῦται καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν. Ἐπίσης καὶ ὅμοια ὀστρεῖναι—κοινῶς σεντέφια.

4) **Συλλογὴ δισκοποιτήρων**, ὧν ἓν χρυσοῦν ἔχει τοποθετηθῆ εἰς τὴν προθήκην Ι' τῆς Γ' αἰθούσης τοῦ Μουσείου.

5) *Συλλογή Θυμιατηρίων* διαφόρου ὕλης καὶ σχημάτων.

6) *Χαλκᾶ εἰκονίδια*, ὧν σπουδαιότερον εἶναι τὸ φέρον παρὰστασιν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ὀλοσώμου ὁρθίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Κύριε βοήθει τὸν ἔχοντά με, ἀμήν».

7) *Συλλογὴ πλουσία ἱερῶν σκευῶν* μεταλήψεως ἤτοι ζέων, ἀστερίσκων, δισκαρίων, λαβίδων, λογγῶν κ.λ.π. ἐκ χαλκοῦ καὶ ἀργύρου. καὶ τέλος

8) *Συλλογὴ πηλίνων σκευῶν* (φιαλιδίων, σφραγίδων καὶ λυχνιδίων).

Αἱ πῆλιναι αὗται λυχνίαι ἔχουσι τὰ συνήθη σχήματα καὶ διακοσμῆσεις (σταυροὺς καὶ χριστιανικὰ σύμβολα) τῶν ἐκ Παλαιστίνης, Συρίας, Αἰγύπτου καὶ Μ. Ἀσίας προερχομένων. Ἐνίοτε φέρουν καὶ ἐπιγραφὴν τοῦ ἐργαστηρίου καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς φωτισμὸν εἰς ἐκκλησίας καὶ τάφους· ἐπὶ κογγῶν τοποθετοῦμεναι. Εἰς ἐκκλησίας ἐγένετο χρῆσις καὶ πολυτελεστέων ἐκ χαλκοῦ λύχνων, οἵτινες συνήθως ἔχουσι λαβὴν εἰς σχῆμα σταυροῦ καὶ ἐκρέμαντιο πολλάκις δι' ἀλύσεων. Τῆς συλλογῆς Λαμιπάκη τὰ τοιαῦτα δείγματα εὗρίσκονται νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον κοσμητικῶν τεχνῶν (Τζαμίον). Τὰ ἔχοντα συνήθως πεπιεσμένον ὠοειδὲς σχῆμα *πήλινα φιαλίδια* (εὐλογίαι ἢ ἔλαα καλούμενα) ὁμοίως παλαιοχριστιανικῶν χρῶνων, φέρουν ἀναγλύφους παραστάσεις (μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχει ἡ παράστασις τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ δεομένου, μὲ καμήλους ἐκατέρωθεν), δηλωτικὰς τῆς χρήσεως αὐτῶν ἐπιγραφὰς (εὐλογία Κυρίου τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ τόπων, ὁ Ἅγιος Μηνᾶς) καὶ προέρχονται κυρίως ἐκ Παλαιστίνης καὶ Αἰγύπτου, ἐχρησίμευον δὲ διὰ τὴν ὑπὸ προσκυνητῶν μεταφορὰν ἱεροῦ ἐλαίου ἐκ τῶν ἁγίων τόπων. Τέλος *αἱ πῆλιναι σφραγίδες μετ' ἐπιγραφῶν, ἀναγλύφων ἁγίων* (τοῦ ἁγίου Στεφάνου) καὶ ἐτέρων διακοσμῆσεων ἀνάγονται εἰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ εἶναι πρόδρομοι τῶν μέγρι σήμερον ξυλίνων σφραγίδων τῶν διὰ προσφορὰς χρησιμοποιουμένων.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω γενομένης ἀπαριθμῆσεως τῶν ἀντικειμένων τῆς Συλλογῆς τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας δύνα-

ται νὰ κατανοηθῆ ἡ συμβολή, ἣν προσέφερον εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πατρίδα ὁ ζῆλος τοῦ τοσοῦτον παραγνωρισθέντος ἀκαμάτου χριστιανολόγου Γ. Λαμπάκη, οὔτινος ἡ μαρμαρίνη προτομὴ δικαίως κοσμεῖ σήμερον τὴν εἴσοδον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Διευθυντὴς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν

